

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵԱՆԸ

Աստուածաշունչի հայերէն տպագրութեան 300-ամեակը առիթ մը կ'ընծայէ մեզի անդրադառնալու այն մեծ եւ անզուգական Մատեանին, որ հզօր կերպով ներդրած է եւ կը ներգործէ տակաւին մարդկային մշակութի մրայ: Յաւիտենականորէն երիտասարդ այս սրբազան Մատեանէն կը ծփան ալիքները լոյսի ճշմարտութեան, իմաստութեան, կեանքի եւ զօրութեան: Ս. Գրիբը, «Թագուհին Խիզկերական գրականութեան», չհիցող, չմաշող եւ միշտ աւելի գեղեցկացող յաւիտենական Մատեանն է, որ իր ճառագայթները կը սփռէ աշխարհի ամբողջ տարածութեան:

Ս. Գրիբը այսօր դարձած է Խիզկերական Մատեան մը, որ կը կարդացուի բոլոր ժողովուրդներու կողմէ: Աշխարհի վրայ չկայ դիրք մը որ այնքան տարածուած ըլլայ որքան ան, որ Թարգմանուած է աւելի քան 400 լեզուներու:

Ս. Գրիբը շին եւ Նոր Կտակարաններու ամբողջութիւնն է, գրուած Ս. Հոգիի ներշնչութեամբ: Ինչ որ Ս. Գրիբը կը զատորոշէ Խիզկերական գրականութեան միւս բոլոր գրքերէն եւ իրեն սրբազան նկարագիր եւ մասնաւոր հեղինակութիւն կու տայ, այն է՝ թէ ան գրուած է աստուածային ներշնչութեամբ: Ս. Գրիբը ամբողջութեամբ ներշնչալ մատեան մըն է. «Աստուածային գրականութիւն» ըստ Տերտուղիանոսի, «Աստուածային մատենադարան» ըստ Յուստինոսի:

Ս. Գրիբը Աստուծոյ խօսքն է ուղղուած մարդոյ: Ս. Գրքի նկատմամբ եղած այս վստահութիւնը Եկեղեցին ժառանգեց Խորայնի ժողովուրդէն, Սինակոնէն, որոնց քով կար այս հաւատքը անյիշատակ ժամա-

նակներէ ի վեր: Հրեայ ժողովուրդը դիտէր թէ ինք ընտրեալ ժողովուրդ մըն էր Աստուծոյ կողմէ, թէ Ուխտ մը գոյութիւն ունէր Աստուծոյ եւ իր միջեւ, իր ամբողջ պատմութիւնը կը մտնէր աստուածային ծրարին մէջ, փրկութեան պատմութեան մէջ: Արդ, բնական չէ՞ր որ այն Մատեանը որ արձանագրուած էր Աստուծոյ յայտնութիւնը՝ ներշնչալ ըլլար: Նոյնիքն Աստուած չէ՞ր որ յայտնեց Ինքզինք Աբրահամի, Իսահակի եւ Յակոբի. Մովսէսի չհրահանգեց՞ գրել իր խօսքերը եւ հաստատել Օրէնքը: Նոյնը չեղա՞ւ Մարգարէներուն (Երեմ. Ա. 9): Այս համոզումը այնքան զարգացաւ հրէից մօտ որ առաջին դարու հրեայ պատմաբան Յովսէփոս կ'ըսէ թէ Ս. Գրոց հեղինակները գրած են «Աստուծոյ ներշնչութեամբ»:

Այնուհետեւ նոյն ձեւով Եկեղեցին ընդունեց: Յիսուսի եւ Առաքեալներու շնորհներէն վրայ բազմաթիւ բանաձեւեր կան, ուր նոյն հաւատքը կը հարստաւորէ: Աստուած է որ խօսած է Մովսէսին (Մարկ. ԺԲ. 26, Յով. Թ. 29, Գործք Է. 44, Հովմ. Թ. 15), Ինքն է որ արտայայտուած է Մարգարէներով (Ղուկ. Ա. 15, Գ. 25): Նշանակալից է Առաքեալին խօսքը. «Աստուած ըսաւ» (Բ. Կորնթ. Դ. 16):

Կը հաւատանք ուրեմն որ Ս. Գրիբը ամբողջապէս Աստուծոյ խօսքն է. ասիկա քրիստոնէական մեր անխաղաղակիչ հաւատքն է: Միւս կողմէ, ան մարդոց կողմէ գրուած կամ խմբագրուած Մատեան մըն է: Ասոնք Ս. Գրոց երկու երեսներն են, որոնցմէ մին միւսին պէտք չէ զոհել:

Սրբազան գրքերը կը պարունակեն Աստուծոյ խօսքը: Անոնց աստուածային ծագման համոզումը այնքան ամուր եղած է հաւատացեալներու գիտակցութեան մէջ, որ

երբէք չեն մտածած զայն ապացուցանել: Նոր կտակարանի մէջ բազում համարներ ունինք, ուր կը խօսուի Ս. Գրոց ներշնչականութեան մասին: Սակերն ունինք մանաւանդ. երկու համարներ, որոնք շատ լաւ կ'ամփոփեն Ս. Գրոց ներշնչականութիւնը: «Բանդի ոչ էթէ րստ կամաց մարդկան թրաւ մարգարէութիւն երբէք, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ կրեալ խօսեցան մարդիկ յԱստուծոյ» (Բ. Պետ. Ա. 21): «Ամենայն գիրք Աստուածաշունչք եւ օգտակարք ի վարդապետութիւն են եւ ի քանդիմանութիւն եւ յուղղութիւն եւ ի խթառ արդարութեան» (Բ. Տիմ. Գ. 16): Ու այնուհետեւ Եկեղեցին, չէ զարգած քայն կրկնել եւ ուսուցանել իր հայրերու եւ աստուածաբաններու բերնով:

Ս. Գիրքը ներշնչեալ Մատեան մըն է, որուած եւ Գաղմուած ժարդոց կողմէ: Գրող Հեղինակը Ս. Հոգւոյն զործիքն է, կը գրէ թելագրութեամբ Ս. Հոգին: Գործիք մը ստիպան ար կը պահէ իր ամբողջական գիտակցութիւնը, անձնականութիւնն ու աղաքտութիւնը. լոկ կրտաւրական եւ կոյր զործիք մը չէ: Գրողը միայն ստացող եւ դիտող մը չէ, ալ նաեւ՝ զործող: Ներշնչումը պէտք չէ հասկնալ իր մեքենական եւ նիւթական իմաստով: Աստուած ճշմարտութիւնը չի թափեր մարդու մտքին մէջ, ինչպէս որ Հեղուկը կը թափուի ամանին մէջ: Ինչպէս որ դրաքէտը եւ արուեստագէտը ճիւղ կ'ընեն, կը յոգնին, կ'աշխատին դեղարուեստական գործ մը յաւաթ բերելու համար, այնպէս ալ Ս. Գրքի Հեղինակներն աշխատած են ճշմարտութիւն մը եւ կրօնական լոյս մը արտելու համար: Օրինակ, Գնդոց դրէք Հեղինակը երկար առտն մտածեց թէ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ չարիք կայ այս աշխարհին մէջ. ինչպէ՞ս ստատպանքը մուտք գործեց այս աշխարհ, ինչպէ՞ս ընտանեկան դժբախտութիւններ մուտք գործեցին աշխարհ. սերունդներ խորհեցան այս խնդրի մասին, աշխատեցան զայն լուծել ու օր մը յանկարծ անոնցմէ մին ստացաւ աստ-

ածալին լոյսն ու յաշտութիւնը, այլ խօսքով՝ ներշնչումը եւ իրեն յայտնուեցաւ ըսկորնական կամ աղամական մեղքի խորհուրդը:

Ս. Գրոց մէջ մարդկայինը եւ աստուածայինը կը միանան այն աստիճան, այնքան հեղ կերպով, որ կարելի չէ յստակ բաժանումը բնէ կրկնելին. առանց չփոփոխելու աստուածայինը եւ մարդկայինը կը միաստեղծին եւ կը միանան: Այնպէս որ զործը Ս. Գիրքը կու գայ ամբողջապէս Աստուծոյն եւ ամբողջապէս մարդէն, իւրաքանչիւրը ամբողջապէս Հեղինակ է ամբողջ Ս. Գրքին:

Ս. Գրոց ներշնչականութիւնը լաւ հասկընալու համար անհրաժեշտ է նկատի առնել զրոյը եւ անոր ընկերային պայմանները: Արդարեւ ներշնչեալ Հեղինակը մաս կը կազմէ ընկերութեան մը, որ իր մէջ կը մտածէ եւ կը դործէ: Կ'ապրէ միջավայրի մը մէջ որ իր ըմբռնումները ունի: Իւրաքանչիւր դարաշրջան իր հետքը կը թողոյ Ս. Գրքին մէջ, եթէ Աստուած որոշած է իր պատգամները մարդուն ուղղել, Յայտնութիւնը պէտք է պատշաճի մարդկային զարգացման յաջորդական հանգրուաններուն:

Ս. Գրոց մէջ մարդկայինը, այսինքն արադան Հեղինակին նկարագիրը, խառնընթացք, կեանքի պայմանները, ժամանակը, գրուողը եւ քերականը աղբւրները զոր օգտագործեց, արտայայտութեան կերպերը, գրական սեպերը եւայլն նկատի պէտք է առնել: Այսպէս օրինակ, տիեզերքի արդի ըմբռնումը նոյնը չէ եւ կը տարբերի Հինբու. ըմբռնումէն: Հրէից դիտական ըմբռնումները նախնական են ու Միջոց դրէք Հեղինակներն ինքզինքնին կ'արտայայտեն գիտական պարզ ձեւերով: Սրբազան Հեղինակը Հոն յաւիտեական ճշմարտութիւնները կը յայտարարէ ընկերութեան մը, իր երկրին եւ իր դարաշրջանին, առանց որուն զինք պիտի չկարենային հասկնալ իր ժամանակակիցները: Աստուածային ճշմար-

տուութիւնները յայտնելու համար հեղինակը նկատի կ'առնէ իր ժամանակին ընդունուած գիտական տեսութիւնները եւ սահմանափակումները:

Աստուած ինքզինք կը յայտնէ ընկերութեան մը մէջ, եւ միջնաւայրի մը մէջ: Ուրեմն դժուար չէ մեզի հասկնալ թէ ինչո՞ւ Աստուած արբազան հեղինակներուն չառաջարկեց ամբողջական եւ կատարեալ գիտական դրութիւն մը: Մինչդոյզ գիրքը եթէ ուրիշ վայրի մը, մշակոյթի ուրիշ հանգրուանի մը մէջ գրուած ըլլար, ասեղծագործութեան պատմութիւնը հիմնական նոյն ճշմարտութիւնները պիտի պարունակէր, բայց տարբեր ոճով մը. օրինակ, պիտի խօսուէր աթոմներու մասին: Ուրեմն մեզի համար յստակ եւ որոշ է թէ սրբազան հեղինակներու նպատակն է տալ կրօնական ճշմարտութիւններ եւ ոչ թէ գիտական ուսուցում: Ս. Գրոց գիտական կարգ մը անճշդութիւնները շատ մասհոգած էին ԺԹ. դարու հաւատացեալները, երբ Ս. Գրոց աւանդական մեկնաբանութիւնը չլիւծ ունեցաւ բնական գիտութեանց հետ, որոնք ճշուայաբայլ յառաջդիմութիւններ կ'արձանագրէին: Բայց այսօր այլեւս չ'յարուցուիր Ս. Գրիք եւ Գիտութիւն հարցը: Ս. Գրոց մէջ գիտական ուսուցում չկայ, ան չի յաւակնիր գիտութիւն ուսուցանել: Երբ մէկը գիտական ձեւով կը մօտենայ Ս. Գրոց, այդպիսին շեղած կ'ըլլայ Ս. Գրոց նպատակէն:

Ճիշդ է թէ Ս. Գրքի մէջ կը հանդիպինք պատմական անճշդութեանց, բայց Ս. Գրոց հին հեղինակներէն կարելի չէր պահանջել որ գործադրէին Ի. դարու պատմական գիտութիւններու թէսիւրը: Անոնք գործածած են սեմական, արեւելեան հին մեթոտները պատմութեան մէջ: Աւետարանները, օրինակ, կենսագրութիւններ չեն բառին այսօրուան իմաստով: Ս. Գրքը կը պարունակէ պատմութիւն, բայց ինքը պատմութեան գիրք մը չէ: Պատմութիւնը միայն միջոց մըն է Ս. Գրոց հեղինակներուն հա-

մար՝ ցոյց տալու Աստուծոյ ծրագիրը եւ տեսութիւնները:

Երբ կը խօսուի Ս. Գրոց ներշնչականութեան մասին, պէտք է նկատի առնել հետեւեալ պարագան: Բարբաբական աւանդութեան մը համաձայն Ս. Գրքի բնագիրները վերագրուած էին փոքր թիւով հեղինակներու: Մովսէս նկատուած էր հեղինակը ամբողջ Հնգամատեանին, Դաւիթ՝ Սաղմոսներու եւ Սողոմոն՝ Իմաստութեան գիրքերուն: Նոյնպէս Շալայի, Երեմիայի, Եղեկիէի կը վերագրէին ամբողջութիւնը իրենց անունով մեզի հասած կանոնական գրքերուն: Սակայն Ս. Գրոց արդի քննադատութիւնը երկար աշխատանքներէ ետք փաստացի կերպով ցոյց տուաւ որ ոչ թէ մի քանի, այլ բազմաթիւ անձեր աշխատած են Ս. Գրոց խմբագրութեան մէջ: Ս. Գրքը սերունդներու գործ է: Առանց ուրանալու Շալայի մը մեծութիւնը եւ հնոճարը, իր անունով մեզի հասած գրքի կազմութեան մէջ բաժին ունին նաեւ անանուն ուրիշ հեղինակներ: Նոյնն է պարագան Հնգամատեանին, Իմաստութեան գիրքերուն եւ Սաղմոսներուն:

Գիրք մը գրելու կամ խմբագրելու համար Աստուած օգտագործեց բազմաթիւ հեղինակներ, բոլորն ալ ներշնչուած Ս. Հոգիէն: Տակաւին ո՛չ միայն գրող հեղինակներ ներշնչուած են, այլ անոնք որ մասնակցած են Ս. Գրոց կազմութեան եւ կարգաւորութեան: Ս. Գրքի կազմութիւնը կը նմանի զեղեցիկ տաճարի մը, որուն կառուցման մէջ ոչ միայն ճարտարապետը դեր ունի, այլ ամենէն յետին գործաւորն անգամ: Ճիշդ է թէ մեծագոյն բաժինը կ'իյնայ ճարտարապետին, բայց բոլոր աշխատաւորներն ալ իրենց որոշ բաժինը ունեցած են տաճարի կառուցման մէջ:

Նկատողութեան առնուելիք ուրիշ կէտ մըն ալ այն է թէ ոչ թէ Ս. Գրքի այսինչ կամ այնինչ մասը ներշնչեալ է, այլ՝ ամբողջ Ս. Գրքը. ներշնչականութիւնը կը տարածուի Ս. Գրոց ամբողջութեան վրայ:

Սխալ պիտի բլլար Ս. Գրքէն վերցնել կարգ մը գրքեր կամ համարներ ու զանոնք ձեռնել ահն աստիճան՝ որ մնացածները չուրի տակ մտնէ։ Այլ խօսքով, սխալ է ճշմարտութիւնը տեսնել միմիտք Ս. Գրոց կարգ մը գիրքերու եւ համարներու մէջ։ Ծճմարտութիւնը կը դադարէ ամբողջ Ս. Գրքէն մէջ եւ ոչ թէ միայն այս կամ այն գիրքերուն մէջ։

Սահակն Ս. Գիրքը ոչ միայն ներշնչալ Մատեան մըն է, այլ՝ ներշնչող։ Ս. Գիրքը սքանչելի յուշարձան մըն է գրական արւեստի։ Ս. Գրոց մատենաներուն մէջ կը խօսին բանաստեղծներ, հետաքննողներ, խորհողներ, պատմողներ։ Կրօնական արժէքի քով նկատի ալ տեղ է առնել իւրաքանչիւր գրքի «եղապիտական արժէքը, անոր հնութիւնը, անկորնչելի հարստութիւնը, ալլազան բո՛ւ՛նանդակութիւնը եւ զազափարներու վեհութիւնն ու ազնուութիւնը։ Ս. Գիրքը միշտ դժուարացող կարգադրած է իրեն ճշմարտական մատենան։ Անոր գրականութիւնը կարելի է քաղդատել ուրիշ որեւէ գրականութեան հետ։ Հոն չեն պակսիր գեղեցիկ եւ խորունկ զգացումներով գրուած էջեր, բազմաթիւ բանաստեղծներ իրենց ներշնչումը անկէ քաղած են։ Տանթէ, Միլթըն, որ Մենդոց գրքի աղղեցութեան ներքեւ գրեց իր նշանաւոր «Երախտ Կորուսեալը», Շէյքսպիր, շատ բաներ կը պարտին Ս. Գրոց։ Ծրանաւացի Դասական հեղինակներէն Ռասին, Շաթոպրիան, Լամարթին, Հիւգօ, Վիլյի, Նոյնպէս Ս. Գրոց շատ բաներ կը պարտին իրենց թերթողական գործերուն մէջ։ Ժամանակով մեղի աւելի մօտ Վեռլէն եւ Բեկի կրած են աղղեցութիւնը Ս. Գրոց իսկ Գլոտէլ համակուած է ամբողջութեամբ Ս. Գիրքով։ Ոչ միայն գրականութիւնը, այլ եւ ուրիշ արուեստներ ներշնչուած են Ս. Գրքէն. քանդակագործներու, նկարչիներու, երաժիշտներու համար ան ներշնչարան մը եղած է, անհատնում ներթիւր հայթայթած է արուեստագէտներու։

Իր գրական եւ զեղապիտական արժէքէն անկախ, Ս. Գիրքը զաստիարակչական մեծ

գեր ունեցած է մարդկութեան վրայ։ Դասերով Ս. Գիրքը դաստիարակած է քրիստոնեայ ժողովուրդներ, անոնց հայթայթելով բարոյական եւ հոգեւոր անապատ սրնունք։ Աւետարաններ եւ Սաղմոսներ դարձած են իրեն զասագիրք։ Հեղինակ մը կ'ըսէ թէ Եւրոպայի քրիստոնեայ ժողովուրդներու մշակութիւնը կը Կանգչի երկու սիւներու վրայ։ Ս. Գիրք եւ Հելլենիզմ։ Ս. Գիրքը եւ Հռոմեոսը Արեւմտեան քաղաքակրթութեան երկու սիւները եղած են։ Փոլ Վալէրի իր մէկ գործին մէջ երբ կը վերլուծէ Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, կ'ըսէ ի միջի այլոց թէ ան կը հանգչի երեք հիմքերու վրայ։ Յունական միտք, Հռոմէական օրէնք եւ Հրեա-Քրիստոնէական ոգեկանութիւն։ Տանթէլ Ռոպս աւելի խորացնելով նոյն զազափարը, կ'ըսէ թէ անոնցմէ մերջինը՝ Ս. Գիրքը ամենէն անհրաժեշտն էր, առանց որուն Արեւմուտքը պիտի չլըլարայ այն՝ ինչ որ եղաւ։

Բայց այս աղղեցութիւններէն անկին եւ աւելի, Ս. Գիրքը մանաւանդ կրօնական Մատեան մըն է, անոր սիրտը եւ կեդրոնը կրօնքն է։ Ս. Գիրքը մեղի կը փոխանցէ Աստուծոյ յայտնութիւնը, կը պարունակէ յաւիտենական կեանքի խօսքը։ Կրօնական ճշմարտութեանց եւ կեանքի սղբերն է ան։

Ս. Գիրքը մեռած եւ չոր ահեստիքանց գիրք մը չէ՝ այլ՝ կենդանի եւ արտակարգ զօրութիւն մը ունի անոր խօսքերը, որոնք մեզ կը լուսաւորեն, կը ջերմացնեն եւ կը յուղեն։ Ս. Գրոց Մատենաներու խօսքերը ամենէն խոր ճշմարտութիւնները կը պարունակեն. անոնք կը խօսին Աստուծոյ, մարդու, անոր ծագման, ճակատագրին, փրկութեան եւ յարութեան մասին։ Անոնք դէմ յանդիման կը բերեն մեզ Աստուծոյ, Անոր մեծութեան եւ յաւիտենական ներկայութեան։ Յովհաննէս Ոսկերեան Հայրապետ կ'ըսէ թէ Ս. Գիրքը խօսակցութիւն մըն է Աստուծոյ հետ։

Ս. Գիրքը փիլիսոփայութիւն մը չէ, վարդապետութիւն չէ, այլ կեանք, կենս

զանի վկայութիւն մըն է։ Աստուածաշունչը մեզի կը պատմէ Աստուծոյ միջամտութիւնը մարդկային պատմութեան մէջ։ Կը ներկայացնէ մեզի Աստուծոյ Յայտնութիւնը, թէ ինչպէ՛ս Ան յայտնուեցաւ նախ Աբրահամի, Իսահակի, Յակոբի, Մարգարէներու եւ ի վերջոյ՝ մարդկական յայտնութիւնը կատարուեցաւ Յիսուս Քրիստոսով։ Աստուծոյ բնութիւնը, նկարագիրը եւ անձը իր կատարեալ ձեւով ճանչցանք իր Միածին Որդիով՝ Յիսուս Քրիստոսով։ Ս. Գրքի Աստուծոյ, ինչպէս պիտի ըսէր Փառքալ անբան ղեղեցկօրէն, «փրկիտփանքու եւ դիտանկաններու 'Աստուածը' չէ, այլ Աբրահամի, Իսահակի, եւ Յակոբի Աստուածը»։ Ս. Գիրքը կը ներկայացնէ մեզի պատմութիւն մը, ուր Աստուած կը գործէ, եւ զէպքեր, պատահարներ՝ ուր Աստուած կը միջամտէ։

Յունական փիլիսոփայութիւնը կամ աւելի ճիշդ՝ Պլատոնականութիւնը կը հետաքրքրուի աշխարհի գաղափարով, Ս. Գիրքի՝ կանխով, պատմութեամբ։ Յոյնը կը դառնայ իրմէ դուրս, զէպի բնութիւնը, Ս. Գիրքը իր ուշադրութիւնը կը դարձնէ մարդու անձին, գոյութեան, ճակատագրին, անոր կեանքի իմաստին։ Ի՞նչ կ'արժէ, կ'ըսէ Ս. Գիրքը, եթէ մարդ բոլոր աշխարհը շահի եւ իր անձը կորսնցնէ։ Ս. Գիրքը փոխանակ վերացական վարդապետութիւն մը ներկայացնելու, ինչպէս է օրինակ Պլատոնի դաղափարներու աշխարհը, կը ներկայացնէ զէպքեր, անցուղարձեր, այլ խօսքով՝ պատմութիւն մը։

Յունական իմաստասիրութեան Աստուածը դաղափարներու կառուցման մը դադարէն է՝ օրինակ Աբիստոսով բնութենէն մեկնելով կը դառնէ Անշարժ Ծարժիչը, Առաջին Ծարժիչը, որ կ'անդիտանայ աշխարհը, անտարբեր է մարդկութեան ճակատագրով։ Այս իմաստով, Յունական փիլիսոփայութիւնը յոռետես է, քանի որ Աստուած չի հետաքրքրուիր աշխարհով, մարդ ձգուած է առանձինն այս աշխարհի մէջ։ Ընդհակառակն, Ս. Գիրքը մեզի կը նկա-

րագրէ Աստուած մը որ կ'ապրէ, կը գործէ, համակ կենդանութիւն է, կը սիրէ եւ կը վարձատրէ։ Ի վերջոյ Աստուած մը ճշիւ այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, մինչեւ զՈրդին իւր Միածին եւ, զի ամենաշնորհ հաւատարմ ի նա, մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկենան յաւիտենական» (Յովհ. Գ. 14)։

Ս. Գիրքով հաւատացեալը դիտէ թէ ինչ տոնածինն չէ այս աշխարհի մէջ եւ իր հոգեկան տառապանքներուն, նեղութիւններուն, դժբախտութեանց ատեն կրնայ դիմել մէկու մը, հայցել օգնութիւնը բարեգութ չօր մը։

Այսօր մարդիկ հեղհեղէն կը վերադառնան Ս. Գրքին եւ անոր ճաշակը կ'առնեն. ինչո՞ւ. որովհետեւ այսօր մարդիկ կը փնտռեն ինչ որ թանձրական է, գոյութեանական։ Գիտենք թէ այսօրուան փիլիսոփայութիւնը (Գոյութեանագիտ) կը զբաղի առաւելարար մարդուն գոյութեամբ. մարդու գոյութենէն, պայմաններէն, կացութենէն եւ տառապանքէն կը մեկնի բացատրելու համար Տիեզերքն ու իրականութիւնը։ Ս. Գրքի մէջ ալ առաջին աստիճանի վրայ դըրած է մարդը, անոր գոյութիւնը եւ փրկութիւնը։ Բոլոր Աւետարաններն ալ կը լստեն այն գլխաւոր գաղափարը, թէ Քրիստոս եկաւ փրկելու մարդը։ Մարդը եւ անոր ճակատագիրը գլխաւոր եւ միակ նշույլատակն են Քրիստոսի։

Ներկայ բարոյապէս յուսահատական եւ տագնապալից շրջանին, երբ մարդկային ճշմարիտ արժէքներ կ'լանուած են համատարած ընկերային շփոթութենէ, որբա՞ն անհրաժեշտ է ընթերցումը եւ տարածումը Ս. Գրոց ու անոր առաջադրած բարոյական ճշմարտութիւններուն, վառելի ա՛ն մեզի պիտի բերէ կեանք եւ առաւել կեանք։ Աստուած յաւիտենական է եւ Անկէ բխող շունչը եւ ճշմարտութիւնը՝ Աստուածաշունչը՝ յաւիտենական։

ՆԵՐՍԵՆ ԿՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ